

Redescobrir el retaule de Sant Feliu de Girona

Per primera vegada es pot veure una joia artística completa, el retaule de Sant Feliu de Girona, gràcies a una recreació virtual que ha fet el Museu d'Art de Girona, realitzada per l'estudi BurzonComenge a partir de fotografies que es conservaven del conjunt. Elaborat entre 1504 i 1520, aquest és el retaule més gran de Girona, de quinze metres d'alçària i onze d'amplada, i un audiovisual n'explica el complex procés de construcció, en què van collaborar diferents artífexs durant setze anys, els millors mestres de cada ofici.

Text i fotos > **MONTSE GISPert-SAÜCH VIADER**, llicenciada en filosofia i història de l'art

El retaule reliquiari de Sant Feliu és una de les obres mestres de l'època i una de les més importants de Catalunya, de transició del gòtic al Renaixement. El primer artista implicat fou Joan Dartrica (Jan van Ertricke), fuster d'origen flamenc que el 1504 començà a fer l'estructura de fusta i les talles decoratives però que es va morir a meitat del procés i el van continuar Pere Coll (1505), l'únic artista gironí, i Pere Robredo (1507). Joan d'Aragó s'encarregà de les figures principals del retaule (1505): la mare de Déu, sant Feliu i sant Narcís, talles amb fusta de noguera. I Pere de Fontaines (1515), del daurat i la pintura, fins que va morir el 1518 i s'hi incorporà Joan de Borgonya per finalitzar l'obra dos anys més tard. Aquest retaule, vinculat al sarcòfag de Sant Feliu, va presidir l'absis de l'església fins a l'inici de la Guerra Civil, que es va desmuntar i guardar en peces a la catedral de Girona. I de llavors ençà que no s'havia vist el conjunt monumental complet, que la recreació virtual permet ara redescobrir.

El testimoni més antic del culte a sant Feliu a Girona es troba en uns versos del poeta Aureli Prudenci, considerat un dels millors poetes llatins de l'antiguitat cristiana, en el poemari *Peristephanon*: «La petita Girona, rica en santes relíquies, / presentarà la glòria de Fèlix».

El primer màrtir

Sant Feliu, primer màrtir de Girona, va ser el sant més venerat a la ciutat als segles IX-X, però aviat el temple es va passar a dir església de Santa Maria i Sant Feliu, de manera que el sant va ser devaluat per santa Maria i, més endavant, seria eclipsat pel culte a sant Narcís, que amb el temps intensificaria la seva llegenda.

Iconogràficament, sovint s'ha representat sant Feliu com a diaca amb una palma del martiri i una roda de molí, emblema del màrtir. La paraula *Màrtir* és una paraula d'origen grec que significa 'testimoni'. Segons les poques dades històriques que tenim, sant Feliu fou un cristià compromès que patí martiri a Girona l'any 304, durant la persecució de Diocleciana. Al s. VI és presentat com un personatge de procedència nord-africana que, per haver predicat l'Evangelí, va ser bastonejat, arrossegat per mules salvatges, descarnat amb garfis, llançat al mar i esgarrapat de nou fins a la mort. De tots aquests turments, però, fou salvat per intervenció divina (en aquest sentit, és significativa l'escena en què els àngels el salven de ser llançat al mar), fins a l'últim suplici, en què va morir.

>> *Animal fantàstic del guardapols de Pere Robredo.*

A la dècada dels quaranta es va construir un retaule nou a la mateixa església amb fragments de l'original, entre els quals hi ha els del lateral o guardapols, les imatges de sant Feliu i sant Narcís, i els dotze apòstols amb la mare de Déu. Altres fragments, escultures i pintures s'han exposat al Museu d'Art de Girona des de 1976, o estan en col·leccions privades.

El retaule, tot i estar dedicat a la vida i suplici de sant Feliu, desenvolupa tot un programa iconogràfic per enaltir l'església i la salvació

>> Detall de sant Feliu, de la taula pictòrica de Joan de Borgonya.

per la fe, articulats en cinc plans: al sotabanc, escenes de la vida de Maria, profetes de l'Antic Testament i els sants Jordi i Miquel arcàngel (taules que servien de porta per accedir a la part posterior del retaule); al banc o predel·la, els dotze apòstols en mig relleu, amb Crist ressuscitat al centre; separant les sis grans taules pintades amb escenes de la vida i martiris de sant Feliu, sis pilars en figures amb talla de reis, profetes, àngels i benaurats, i a la part alta, coronant el dosser de la marededeu, relleus del judici final i dues figures d'orants. Tot està emmarcat amb traceries d'estil plateresc i coronat per alts pinacles gòtics.

Així s'han rehabilitat les sales 9 i 10 del Museu, que mostren peces separades del conjunt, i s'hi han afegit noves peces recuperades del fons, algunes de les quals restaurades, per presentar-les d'una manera més entenedora en correspondència amb l'original. És probable que més endavant s'hi sumin més peces pendents de restaurar.

Al l'entrada de la primera sala es troba la recreació virtual i vuit taules del sotabanc o predel·la de Pere de Fontaines, l'única obra conservada d'aquest pintor: quatre d'escenes de vida de la mare de Déu, a partir de gravats de la seva col·lecció: l'Anunciació, la Nativitat, l'Epifania i l'Assumpció de la Verge; dues taules de sant Miquel i el drac i sant Jordi lluitant amb el drac, i dues

taules al voltant del sepulcre, de dues parelles de profetes: David i Isaïes per una banda i Daniel i un altre profeta no identificat per l'altra, pintats amb la tècnica de la grisalla. A més de sis taules centrals pintades per Joan de Borgonya, situades als carrers laterals del retaule, amb episodis de la vida de sant Feliu, de gran riquesa de detall en vestits i arquitectura, hi ha una selecció de talles de diferents formats que decoraven el retaule.

Llegenda àuria

Les sis pintures s'inspiren en la llegenda àuria escrita pel bisbe de Gènova, Jaume de Voràgine, amb les escenes: predicació a les dones de Girona, Feliu davant de Rufí, arrossegament pels carrers, Feliu tancat a la presó, llançat al mar (segons la tradició, a la costa de sant Feliu de Guíxols), i finalment lligat a l'eculi i esgarapat fins a morir. Sempre hi apareix vestit de diaca i, quan se'l llança al mar, amb la pedra de molí. Són taules inspirades en composicions i estampes de l'època, i en què cada escena mostra episodis simultanis, per exemple la darrera, al fons de la composició, que il·lustra dos martiris més. L'ús de la tècnica a l'oli, innovadora a l'època, afegida al virtuosisme tècnic, li dona un efecte brillant.

Quant a les peces restaurades, s'hi han incorporat dos plafons tallats que eren al final dels guardapols laterals, escultures i alguns pinacles i espigues que coronaven l'obra.

A la segona sala es troba l'audiovisual que explica el procés i quatre

figures de Pere Robredo: dos orants i dos àngels músics.

Pere Robredo, fuster burgalès, és autor del brancal amb les figures dels dotze apòstols i de la resta d'imatges, els dossers, els campers, pilarets, motllures, polseres i sis espigues de coronament del retaule. Les figures dels dotze apòstols, restaurades el 2015, duen el seu nom en llatí en lletres vermelles, alguns il·legibles, i d'altres porten escrits i insígnies de significat poc conegut. Segons Josep Maria Marquès, a dalt, començant per l'esquerra, hi ha Andreu amb la creu en forma d'aspa, i Mateu i Pere amb les claus. A la dreta de la mare de Déu, Pau, representat com a pelegrí, el jove Joan l'Evangelistista i Tomàs. Al carrer inferior, d'esquerra a dreta, hi ha Judes Tadeu, Jaume el Major, amb bordó i carabassa, i Felip. I a tocar la mare de Déu, Bartomeu, que duu un ganivet i té una figura diabòlica als peus, Simó i Jaume d'Alfeu o Jaume el Menor amb el bastó, del qual va ser víctima.

Destaquen els animals fantàstics del guardapols del moble dedicat a l'arbre de Jessè, de fusta policromada, del mateix Robredo: un ser híbrid enfilat a unes branques, amb potes d'àliga i cara humana, esmentat als sermons anglesos del s. XIV com el *babuí*, que simbolitza la hipocresia, tot i que sovint en el bestiar medieval canvia el significat, per al·ludir a vegades a Crist o al dimoni, i el griu, meitat lleó, meitat àliga, símbol de vigilància i protecció.

>> Taules centrals de la vida i martiri de sant Feliu, de Joan de Borgonya.

